

Један документ о двојезичном школству на Косову и Метохији 1961. године*

Развој школства на Косову и Метохији после Другог светског рата био је условљен двама карактеристикама: великом наслеђеном културно-просветном заосталашћу и националном мешовитошћу становништва. Стога су напори комунистичке просветне политике од завршетка Другог светског рата били усмерени како на развој школске мреже, унапређење просвете, описмењавање, побољшавање школске спреме и извлачење становништва из вековне културно-просветне заосталости, тако и на зближавање омладине различите националности и неговање „братства и јединства“. И поред бројних проблема, резултати тих напора огледали су се у порасту броја школа и ученика, порасту обухваћености деце основном, а потом и средњом школом, смањењу процента неписмености и побољшавању образовне структуре становника свих националности. Посебна пажња је посвећивана развоју школства националних мањина и изграђивању добрих међунационалних односа и међусобног разумевања кроз садржај и извођење наставе.

Радам на реформи школства током 1950-их година и доношењем *Општег закона о школству* 1958, школе у ФНРЈ су утемељене на начелима друштвеног самоуправљања, одређени су њихови циљеви и задаци, установљен јединствен школски систем и потврђена обавезност и бесплатност осмогодишњег школовања. Потврђено је једнако право на васпитање и образовање, без обзира на националност, порекло, пол и вероисповест. Одређено је да се настава изводи на језицима народа, а да се националним мањинама у школама обезбеђује настава на матерњем језику. На подручјима на којима живе националне мањине требало је оснивати основне и средње школе или одељења ових школа са наставом на националном језику мањине. Ради „обезбеђивања активног учествовања националних мањина у друштвеном животу земље“, у школама и одељењима за националне мањине

* Рад је део пројекта Института за савремену историју *Косовско питање у југословенском и глобалном контексту у 20. веку* (бр. 147038), који финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

требало је изводити и наставу језика народне републике. Законом је одређено да се на подручјима на којима живе заједно националне мањине и становништво југословенских народа оснивају у складу са могућностима и школе са двојезичном наставом.¹

У пракси су такве заједничке школе на територијалном принципу осниване још од 1953/54. године. У њима су ученици похађали наставу на свом националном језику у национално хомогеном одељењу, док су у свим осталим ванразредним и слободним активностима заједнички учествовали, без обзира на језик и националност. Међутим, двојезичност је омогућавала и да ученици у национално мешовитим срединама добровољно слушају наставу на два језика, или да ученици југословенских народа у таквим школама уче језик одређене националне мањине као факултативан предмет. Сматрало се да се тако јача установа школе у материјалном и политичком погледу, пружају велике могућности за обједињавање, међусобно упознавање, разумевање и зближавање ученика различитих националности, узајамно упознаје и савладава говорни језик и развија братство и јединство међу омладином Југославије.²

Почетком 1960-их година законске одредбе о територијалности школа и изучавању језика националне мањине у њима спровођене су и на Косову и Метохији, где су давале извесне резултате, али и наилазиле на разне проблеме. О тим почетним резултатима и проблемима сведочи документ из 1961. године Комисије за националне мањине ЦК СКЈ, која је од оснивања 1958. посвећивала велику пажњу стању и развоју школства на Косову и Метохији. Документ објављујемо у целини, са нужним коментарима и интервенцијама, као прилог проучавању развоја школства на Косову и Метохији после Другог светског рата.

¹ *Општи закон о школству*, Службени гласник ФНРЈ, бр. 28, 16. јул 1958, 746–748, 751–752. Републике су на основу Општег закона доносиле детаљније прописе о школама националних мањина. Види: *Закон о организацији школа у којима се настава изводи на језицима националних мањина*, Службени гласник НР Србије, бр. 29, 16. јул 1960, 500–505.

² *Škole za pripadnike nacionalnih manjina*, Jugoslovenski pregled, februar 1959, 73–74; Архив Југославије (АЈ), ЦК СКЈ, 507, к-7/31, Информација о неким питањима двојезичне наставе, наставних планова и уџбеника у школама на подручјима настањеним и националним мањинама, 24. април 1961; АЈ, ЦК СКЈ, 507, Комисија ЦК СКЈ за националне мањине, XVIII, к-7/34, Информација о неким организационим и педагошким проблемима школа организованих на принципу територијалности, 27. октобар 1961.

СТАЊЕ И ПРОБЛЕМИ НАСТАВЕ ШИПТАРСКОГ ЈЕЗИКА У ШКОЛАМА И ОДЕЉЕЊИМА СА СРПСКОХРВАТСКИМ НАСТАВНИМ ЈЕЗИКОМ³

С обзиром на разноврсност становништва у погледу националног састава,⁴ највећи број школа у нашој Области⁵ организован је на принципу територијалности и паралелних одељења⁶ који омогућава богатији садржај педагошких активности, у циљу зближавања и бољег разумевања младих генерација.

У овим школама, као јединственим установама, заједнички се васпитавају ученици различитих националности на једном ширем подручју стваралачког рада и културно-забавног живота.

Али, егзистирање свих ученика у истој друштвеној средини и њихово школовање у заједничкој школи, у национално изолованим одељењима, није довољно за свестраније остварење захтева социјалистичког васпитања.

Различити матерњи језици ученика, као и непознавање другог комуникативног језика, представљају језичну баријеру која стоји на путу остварења пунијег успеха њиховог заједничког васпитања.

Отуда су, за реализацију васпитних задатака у школама, чији су ученици различитих националности, од великог значаја проблеми који произилазе из вишејезичне структуре становништва.

Решавање ових проблема у нашој Области условило је потребу да се у школама и одељењима са српскохрватским наставним језиком уведе шиптарски језик као факултативни предмет.

1. Обухваћеност ученика наставом шиптарског језика и њена заступљеност у школама и одељењима са српскохрватским наставним језиком

Настава шиптарског језика као факултативног предмета, за ученике којима је српскохрватски матерњи језик, изводи се углавном у мешовитим школама, формираним од паралелних одељења са наставом на српскохрват-

³ АЈ, ЦК СКЈ, Комисија ЦК СКЈ за националне мањине, 507, XVIII, к-7/35, Стање и проблеми наставе шиптарског језика у школама и одељењима са српскохрватским наставним језиком, 1961. године.

⁴ Према попису становништва 1961. године на Косову и Метохији је живело 963.959 становника, од чега 67,2% Албанаца, 23,6% Срба, 3,9% Црногораца, 2,7% Турака, 0,8% Хрвата, 0,8% Муслимана, 0,5% Југословена, 0,3% Цигана, 0,1% Словенаца и 0,1% Македонаца. *Popis Stanovništva 1961*, knjiga I, Vitalna, etnička i migraciona obeležja. Rezultati za republike i demografske rejone, Beograd 1970, LVI.

⁵ Реч је о Аутономној косовско метохијској области, што је био званичан назив ове административне јединице од 1945. до 1963. године.

⁶ Школе националних мањина су организоване на територијалном принципу од 1953/54. године, а тај принцип је потврђен Општим законом о школству из 1958 (у почетку су мањине школоване кроз јединствену школску организацију, а од 1947/48. по националном, односно језичком принципу). Принцип територијалности је подражавао постојање паралелних, национално хомогених одељења у оквиру исте школе, у којима је могла бити извођена и двојезична настава (види напомену 2).

ском и шиптарском језику, на подручју 20 општина у нашој Области. У основним школама и одељењима са српскохрватским наставним језиком на подручју ових општина од 12.439 ученика од V–VIII разреда, наставу овог језика [мисли се на шиптарски – прим. Д. Б.] похађа њих 9.649 или 77,57%.

У једном броју тих општина она је уведена у све основне школе и њу похађају сви ученици тих школа, из одељења са српскохрватским наставним језиком. Ово се односи на мешовите основне школе на подручју 15 општина (Косовска Митровица, Качаник, Глоговац, Ново Брдо, Србица, Подужево, Орлане, Ђаковица, Витина, Вучитрн, Дечане, Сува Река, Исток, Липљан Ораховац).

Међутим, у основним школама на подручју осталих 5 општина (Пећ, Призрен, Урошевац, Гњилане, Приштина) заступљеност наставе шиптарског језика и обухваћеност ученика њоме није свуда подједнака.

Тако, на подручју НОО – Пећ, од 4 основне школе у Пећи, настава шиптарског језика уведена је само у школе „Бора Вукмировић“⁷ и „Иво Лола Рибар“⁸. У првој ову наставу похађају ученици V, а у другој VI, VII и VIII разреда.

Од 7 основних школа на селу, само су основне школе у Баранима и Гораждевцу увеле шиптарски језик, који изучавају сви ученици.

На територији НОО – Призрен овај језик изучава изванредан број ученика основних школа „Слободан Сурчевић“⁸, „Рамиз Садик“⁹ и „Емин Дураку“¹⁰ у Призрену. У осталим школама настава овог језика се не изводи.

⁷ *Боро (Борис) Вукмировић*, (1912–1943), школовао се у Пећи, био члан СКОЈ-а од 1932, а КПЈ од 1933. Од 1937. организациони секретар Обласног комитета за Косово и Метохију, а од 1940. члан Покрајинског комитета КПЈ за Црну Гору, Боку, Санџак и Косово и Метохију. Један од организатора устанка на Космету. Стрљан 1943. у Ландовици код Призрена, а марта 1945. проглашен за народног хероја. – *Narodni heroji Jugoslavije*, књ. 2, Београд 1975, 335–336; *Enciklopedija Jugoslavije*, том 8, Загреб 1975, 554; *Мала енциклопедија Просвете*, том 1, Београд 1978, 378; *Српски биографски речник*, том 2, В-Г, Нови Сад 2006, 437–438.

⁸ *Слободан Сурчевић*, (1919–1944), рођен у Призрену, столар. Од 1941. члан КПЈ и учесник НОП-а. У лето 1942. ухапшен, био у затвору у Тирани, а 1943. ослобођен и прикључио се партизанима. Погинуо јануара 1944, а октобра 1953. проглашен за народног хероја. – *Narodni heroji Jugoslavije*, књ. 2, 215.

⁹ *Рамиз Садик*, (1915–1943), рођен у Пећи, политички радник, студирао право у Београду. Члан СКОЈ-а од 1933, а КПЈ од 1936, члан Обласног комитета за Косово и Метохију од 1937. Од 1941. учествовао у НОП-у, био један од организатора устанка на Космету. Ухапшен, мучен и стрљан заједно са Бором Вукмировићем априла 1943. у Ландовици код Призрена. Проглашен за народног хероја марта 1945. – *Narodni heroji Jugoslavije*, књ. 2, 167–168; *Мала енциклопедија Просвете*, том 3, 138.

¹⁰ *Емин Дураку*, (1918–1942), политички радник из Ђаковице. Био је секретар Среског комитета КП Ђаковице и члан Обласног комитета КПЈ за Косово и Метохију. Основао први Народноослободилачки одред у Ђаковици 1942. Исте године ухапшен и убијен у Призрену. Партизански одред је касније добио његово име. Јула 1952. проглашен за народног хероја. – *Narodni heroji Jugoslavije*, књ. 1, 199–200; *Мала енциклопедија Просвете*, том 1, 556.

На подручју НОО – Урошевац, од 6 основних школа наставу шиптарског језика, у одељењима са српскохрватским наставним језиком, похађа један број ученика 4 основне школе, од којих су две у Урошевцу (Основна школа I, Основна школа II), а две на селу (Бабуш, Гатње).

На територији НОО – Гњилане наставом шиптарског језика обухваћени су сви ученици у три основне школе од којих су две у Гњилану, а једна у селу Паргешу.

На подручју НОО – Приштине шиптарски језик изучавају сви ученици у Основној школи „Аца Маровић“,¹¹ а затим један број ученика основних школа „Мето Барјактари“,¹² „Емин Дураку“, „Миладин Поповић“¹³ и „Вук Караџић“ у Приштини.

У основним школама на селу настава овог предмета још није уведена. Савет за просвету Народног одбора општине Приштина сада испитује могућности да се она, од почетка идуће школске године, уведе бар у две до три сеоске основне школе.

У школама другог ступња¹⁴ нешто је мањи број ученика који је обухваћен наставом шиптарског језика у одељењима са српскохрватским наставним језиком. Од 5.163 ученика у тим школама ову наставу похађа 3.853 или 74,62 одсто.

¹¹ *Александар Маровић – Ацо*, (1918–1943), рођен у околини Огулина, а од 1921. живео у селу Помазатин на Космету. Завршио учитељску школу и радио као учитељ до 1941. Био члан КПЈ од 1939. Од 1941. учествовао у НОП-у, био члан и секретар Среског комитета КП у Грачаници. Заробљен, мучен и стрељан у Липљану јануара 1943. Проглашен за народног хероја новембра 1953. – *Narodni heroji Jugoslavije*, књ. 1, 481–482; *Enciklopedija Jugoslavije*, том 6, Zagreb 1965, 554.

¹² *Мето Барјактари*, (1916–1943), рођен у Косовској Митровици, похађао Велику државну медресу у Скопљу, где је пришао револуционарном покрету. Студирао право у Београду, где је постао члан КПЈ. Од септембра 1942. био је борац одреда „Зејнел Ајдини“ у чијим редовима је погинуо децембра 1943. Проглашен за народног хероја децембра 1973. – *Narodni heroji Jugoslavije*, књ. 1, 53.

¹³ *Миладин Поповић*, (1910–1945), рођен у Лијевој Ријечи у Црној Гори, а као дете дошао у Пећ, где се школовао и укључио у омладински револуционарни покрет. Наставио активност као студент права у Београду од 1932. Члан СКОЈ-а од 1933, а КПЈ од 1934. Један од најистакнутијих организатора и руководиоца револуционарног покрета на Космету. Од 1939. политички секретар Обласног комитета за Косово и Метохију, а од 1940. члан Покрајинског комитета КПЈ за Црну Гору, Боку, Санџак и Косово и Метохију. Током рата радио на организовању борбе против окупатора, хапшен и радио као инструктор ЦК КПЈ у Албанији. Вратио се у земљу 1944. Убијен у Приштини марта 1945, а проглашен за народног хероја марта 1946. – *Narodni heroji Jugoslavije*, књ. 2, 98–99; *Enciklopedija Jugoslavije*, том 6, 559.

¹⁴ После доношења *Отпштег закона о школству* 1958, под школама другог ступња подразумевао се настава школовања после обавезне осмогодишње основне школе. Ове школе су се делиле на општеобразовне и стручне, односно на гимназије, техничке и друге стручне школе за привреду и јавне службе, средње школе за образовање наставника и школе за квалификоване раднике, као и уметничке, специјалне и одговарајуће школе за образовање одраслих. – *Škole drugog stupnja*, *Jugoslovenski pregled*, septembar 1965, 323.

Од наставничких школа истичу се музичка школа „Јосип Славенски“ у Призрену,¹⁵ Уметничка школа у Пећи и Школа за физичку културу у Приштини,¹⁶ у којима сви ученици похађају наставу шиптарског језика.

Међутим, у Учитељској школи „Миладин Поповић“ у Приштини ову наставу похађа 82,40%, а у Учитељској школи „Димитрије Туцовић“ у Призрену 68,59% ученика.¹⁷

Шиптарски језик као факултативни предмет заступљен је, такође, и у гимназијама, изузевши гимназију „Силвира Томазини“¹⁸ у Косовској Митровици.

У Гимназијама у Гњилану и Пећи сви ученици, којима је српскохрватски матерњи језик, изучавају шиптарски језик, у Приштини 79,71%, а у Призрену само 16% ученика.

Наставу шиптарског језика као факултативног предмета такође похађају сви ученици економских школа у Урошевцу и Гњилану, док у Економској школи у Пећи није ни уведена.

Стопроцентно похађање наставе шиптарског језика заступљено је и у свим пољопривредним школама, изузевши Пољопривредну школу у Призрену у којој се она не изводи.

Изучавање шиптарског језика, такође је стопроцентно заступљено и у школама ученика у привреди¹⁹ у Призрену, Приштини и Урошевцу, док у школи ученика у привреди у Кос. Митровици овај језик изучава мањи број ученика, њих 48,30 одсто.

¹⁵ Музичка школа у Призрену основана је 1948. године, у почетку као нижа, а од 1949. као средња музичка школа. Касније је добила име „Јосип Славенски“ по истакнутом композитору и професору Музичке академије у Београду. – Векослав А. Станковић, *Српске школе у Призрену 1810 1950*, Лепосавић 2001, 212–215.

¹⁶ Школа је основана 1956. године. – *Školovanje nastavnika za fizičku kulturu*, Jugoslovenski pregled, jul–avgust 1963, 319.

¹⁷ Учитељска школа на српскохрватском језику основана је 1945. у Приштини, а 1948. пресељена је у Призрен и касније добила име „Димитрије Туцовић“. Касније је основана и учитељска школа у Приштини названа по Миладину Поповићу. – В. Станковић, *Српске школе у Призрену*, 215–217.

¹⁸ *Силвира Томазини*, (1913–1942), рођена у Трсту, Словенка, студирала у Љубљани, члан СКОЈ-а и КПЈ од 1935. Од октобра 1940. радила као професорка немачког језика у гимназији у Косовској Митровици. Илегално радила у Партији, народноослободилачком одбору и АФЖ-у. Ухапшена маја и убијена августа 1942. Проглашена за народног хероја новембра 1953. Гимназија у Косовској Митровици названа по њој. – *Narodni heroji Jugoslavije*, књ. 2, 264–265; *Leksikon NOR-a i revolucije u Jugoslaviji 1941–1945*, књ. II, Beograd 1980, 1115–1116.

¹⁹ Школе ученика у привреди су биле ниже стручне школе, односно школе за квалификоване раднике, у којима су ученици после основне школе стицали практична знања на раду у привредним организацијама, а теоријска знања у школи, и за 2–3 године постајали квалификовани радници. – *Školstvo u FNRJ 1945–1951*, Beograd 1951, 99–100; *Општи закон о школству*, Службени гласник ФНРЈ, бр. 28, 16. јул 1958, 749–750.

Шиптарски језик као факултативни предмет изучавају сви ученици техничке школе „Борис Кидрич“ у Косовској Митровици, а затим и Медицинске, Ветеринарске и Шумарске школе у Приштини.

У Медицинској школи у Кос. Митровици наставу овог језика похађа 66,69% ученица док у Угоститељској школи у Пећи и Техничкој школи у Призрену она још није ни уведена.

У школама на подручју 8 општина (Зјум, Драгаш, Зубин Поток, Лепосавић, Штрпце, Малишево, Косовска Каменица и Клина) настава шиптарског језика, као факултативног предмета, није уведена. То су основне школе састављене из национално-хомогених одељења са наставом на српскохрватском или шиптарском језику, у којима се питање увођења ове наставе не поставља.

Од ових општина могле би се изузети евентуално 2 (Клина, Косовска Каменица) на чијем се подручју налазе неке мешовите школе у којима би се настава овог језика могла изводити.

II. Наставни планови и програми

За наставу шиптарског језика у школама и одељењима са српскохрватским наставним језиком донети су наставни планови и програми према којима се ова изводи са три часа недељно почев од V разреда основне школе.

Наставни план и програм за основну школу предвиђа два течаја учења шиптарског језика. Први обухвата ученике V и VI, а други VII и VIII разреда.

Програм наставе шиптарског језика за школе другог ступња, такође, предвиђа два течаја за овај језик од којих се један односи на ученике I и II, а други на ученике III и IV разреда.

Овим програмом, на почетку извођења наставе тог предмета у I разреду, дато је доста места утврђивању и продубљивању пређеног градива у основној школи, док су за остале разреде предвиђени сложенији наставни садржаји адекватно узрасту ученика и степену претходно стеченог знања.

Према томе, наставни програми за шиптарски језик, у школама и одељењима са српскохрватским наставним језиком, рађени су на принципу поступности учења језика из чега произилази и поступност њиховог спровођења.

Међутим, о томе неке школе нису водиле рачуна, већ су наставне програме за шиптарски језик спроводиле фронтално у свим разредима, без обзира на то што они постављају извесно предзнање које ученици нису могли имати јер су били на почетку учења језика.

Тако је, на пример, настава шиптарског језика у VII и VIII разреду основне школе извођена према програму који захтева одређено знање стечено у претходним разредима. Ово се, такође, односи на школе другог ступња.

Један број наставника уносио је извесне измене у постојеће наставне програме да би наставу учинио доступном ученицима с обзиром да су на почетку учења језика. Али, други то нису чинили, већ су спровођење наставног програма схватили буквално, из чега су произилазиле многе тешко-

ће и незадовољство код ученика, што се негативно одражавало на њихов субјективни став према наставном процесу.

Пошто су ученици тек отпочели са учењем језика, било би правилније да се настава овог предмета, у свим школама и одељењима са српскохрватским наставним језиком, прошле године изводила према програму за V разред основне школе. Тако би се ове школске године спроводио наставни програм за VI разред, идуће године за VII, наредне за VIII и тек онда би се прешло на примену наставног програма за школе другог ступња. Разумљиво је да би наставне програме за основне школе, у овом случају, требало прилагодити за ученике старијег узраста у школама другог ступња.

III. *Наставни кадар*

Шиптарски језик, у школама и одељењима са српскохрватским наставним језиком, махом предају наставници који наставу овог језика изводе за ученике Шиптаре.

У основним школама овај предмет предаје 57 наставника од којих су 2 са факултетском спремом (Приштина) и 4 са ВПШ²⁰ (по 1 у Гњилану и Косовској Митровици и 2 у Приштини). Мањи број ових наставника су свршени ученици гимназије или неке друге школе (2 у Глоговцу и по један у Гњилану, Новом Брду, Подујеву и Истоку), док су остали квалификовани учитељи.

У школама II ступња наставу шиптарског језика за ученике којима је српскохрватски матерњи језик изводи 33 наставника, од којих су 13 са факултетском спремом, 6 са ВПШ и 14 са учитељском школом.

Да би обезбедили сталне стручне наставнике, поједини савети за просвету расписивали су конкурсе за попуну упражњених места у настави шиптарског језика у школама и одељењима са српскохрватским наставним језиком. Али, с обзиром на оскудицу у наставном кадру за потребе наставе шиптарског језика уопште, ови конкурси нису дали скоро никакве резултате.

Зато су школе биле принуђене да за наставу овог предмета узимају учитеље, а где ових није било, и свршене ученике гимназије или неке друге школе.

IV. *Извођење наставе*

а) *Планирање рада наставника*

Приликом прегледа наставе, просветни саветници су наишли на школе којима није познато да постоје наставни програми за шиптарски језик у школама и одељењима са српскохрватским наставним језиком.

Зато се, у овим школама (Пећ, Ђаковица, Дечане) настава изводи импровизовано и без икаквог плана. Такође, запажено је да планове рада немају поједини наставници и оних школа које располажу са наставним програмом.

У једном броју школа и одељења са српскохрватским наставним језиком, настава шиптарског језика достигла је одговарајући степен организованости. У

²⁰ Виша педагошка школа.

њима наставници не само да планирају свој рад, него су у извесној мери и наставни програм прилагодили конкретним условима извођења наставе.

Од основних школа, у овом погледу, највише се истиче школа „Младен Угаревић“ у Призрену,²¹ а од школа другог ступња Техничка школа „Борис Кидрич“ у Косовској Митровици.

б) *Методе наставног рада*

Употребом директне методе, поједини наставници успевају да заинтересују ученике за наставу шиптарског језика, али је, ипак, граматизирање најчешћи метод рада у овој настави.

Пошто су методе рада такве, да се језик учи помоћу граматичких правила, може се констатовати да су, на многим часовима, ученици пасивни и без свесног односа према наставном процесу.

Просветно-педагошка служба је, нарочито, запазила да код наставника нема довољно упорности да ученици науче изговор гласова (x, dh, th, ě, y), којих нема у српскохрватском језику.

ц) *Коришћење уџбеника и приручника у настави*

У настави се користе уџбеници намењени ученицима нижих разреда основне школе са шиптарским наставним језиком. Од ових најчешће се употребљавају буквари и то не само у основним, него и у школама другог ступња.

Међутим, коришћење буквара условљава употребу наставних метода прилагођених за децу, а које за ученике старијег школског узраста, представљају враћање уназад.

Зато су ученици IV разреда Гимназије у Пећи протествовали против употребе буквара и откако је предметни наставник почео да користи адекватнију литературу, активност ученика на часу и њихово интересовање за учење језика постали су далеко већи.

Негативност употребе буквара запажена је и у другим школама, па се и наставници све више оријентишу на ону литературу која им осигурава већи успех у раду.

Тако је, на пример, наставник шиптарског језика у Техничкој школи „Борис Кидрич“ у Косовској Митровици постигао задовољавајуће резултате коришћењем књиге „Приче о Титу“.²²

²¹ Школа је изграђена 1907. и добила име Младена Угаревића, великог призренског добротвора из XIX века, који је пред смрт тестаментом целокупно имање у вредности од 300 турских лира завештао за подизање школске зграде. После Другог светског рата називана је и „Основна школа бр. 1“ и представљала је матичну школу из које су се временом издвојиле школе поменуте у тексту. Види: Веколослав А. Станковић, *Српске школе у Призрену*, 36–40, 178–179; Исти, *Основна школа „Младен Угаревић“ – Призрен 1907–1987*, Призрен 1987.

²² Вероватно је реч о књизи Мирољуба Јефтовића, *Приче о Титу*, Београд 1955, стр. 280, која је већ до почетка 60-их година, а нарочито у каснијим деценијама, доживела више издања на свим језицима народа и народности и ушла у школску лектуру у свим републикама.

д) Реализација наставног програма и квалитет знања ученика

Изузевши V и VI разред, у осталим разредима основне школе, као и у школама другог ступња, реализација наставног програма није задовољавајућа. Разлози за ово су како објективног, тако и субјективног карактера.

Овде првенствено треба истаћи да се настава, у завршним разредима неких основних, а и неких школа другог ступња, изводи са редуцираним часовима, а затим и код наставника није било довољно настојања да се наставни програми прилагоде конкретним ситуацијама наставно-васпитног рада.

Можемо рећи да је само у школама са већим кадровским могућностима (Техничка школа „Борис Кидрич“ у Косовској Митровици, Гимназија у Пећи, Основна школа „Младен Угаревић“ у Призрену) организованост наставе достигла потребан ниво, па је, према томе, и квалитет знања ученика задовољавајући.

V. Ваннаставни облици рада

За учење шиптарског језика од стране ученика којима овај језик није матерњи, постоје велике могућности и у ваннаставним облицима рада.

У оквиру ових облика, ученици који уче шиптарски језик, обраћају се својим друговима Шиптарима за помоћ и с њима разговарају на овом језику.

У неким школама (Косовска Митровица, Приштина, Пећ, Призрен) постоје мешовите литерарне и драмске секције, чија је организација рада таква да ученике упућује да воде разговоре на два језика. Овакви облици рада доприносе савлађивању не само шиптарског, него и српскохрватског језика, од стране ученика којима ови језици нису матерњи.

VI. Задаци за даљи рад на развијању наставе шиптарског језика у школама и одељењима са српскохрватским наставним језиком

Основни проблем до кога долазимо кроз анализу наставе шиптарског језика у школама и одељењима са српскохрватским наставним језиком јесте наставни кадар.

Недостатак стручног кадра један је од главних разлога што ова настава није заступљена у мањем броју школа.

Као један од начина за брже решавање овог питања је одабирање учитеља Шиптара који би се посветили извођењу наставе шиптарског језика у школама и одељењима са српскохрватским наставним језиком.

Да би се обезбедио квалитет њиховог рада, било би потребно да они прођу кроз семинаре који би се посебно, у ту сврху, организовали.

Други начин за решавање поменутог питања састојао би се у обезбеђивању стипендија за што већи број студената шиптарског језика и књижевности на факултету и ВПШ.

Један од проблема чије решавање осигурава већи успех наставе шиптарског језика у школама и одељењима са српскохрватским наставним језиком је и недостатак уџбеника и приручника.

Било би целисходно што пре приступити њиховој изради, најпре за ученике основних, а затим и школе другог ступња.

Уколико не постоји могућност да се ово питање реши за догледно време, било би добро прихватити сугестију неких наставника да се „Лекције шиптарског језика“ објављене у „Јединству“²³ штампају у посебној брошури. Ако и то не би било прихватљиво, онда тражити друге могућности за решавање овог питања.

Да би интересовање ученика за шиптарски језик било веће, нужно је предузети мере да се у погледу третмана овај језик донекле изједначи са осталим предметима.

У том смислу било би добро скренути пажњу школама да се часови шиптарског језика, у одељењима са српскохрватским наставним језиком, одржавају у склопу остале наставе, води дневник рада о њима, а ученици оцењују и оцене бележе у дневнике.

Можда би било потребно да се оцене уносе и у сведочанства, с тим да оне, ако су негативне, не буду сметња даљем напредовању ученика.

Један вид помоћи код учења шиптарског језика, од стране ученика којима овај језик није матерњи, јесу и радио-емисије. Било би веома корисно да Радио-Приштина организује емисије за потребе ове наставе, поред оних које већ даје за одрасле.

Да би наставом шиптарског језика био обухваћен што већи број ученика у школама и одељењима са српскохрватским наставним језиком, од велике је важности и рад са родитељима. У том смислу органе управљања школом треба упозорити да се више позабаве овим питањем.

Најзад треба истаћи да ће решавање ових проблема бити безуспешно ако се оно буде svelo само на субјективне снаге. У овом смеру неопходни су максимални напори како органа власти, тако и друштвено-политичких организација.

Препоручљиво је да савети за просвету образују посебне комисије које ће се бавити питањем унапређења наставе шиптарског језика као факултативног предмета у школама и одељењима са српскохрватским наставним језиком, избор наставног кадра, његовог стручно-педагошког оспособљавања и стимулирања за рад у овој наставно-васпитној области.

²³ *Јединство* – орган Јединственог народно-ослободилачког фронта Косова и Метохије, касније ССРН-а Косова и Метохије. Излази од 1945. године у Приштини (24 броја током 1945–1946. изашла у Призрену), у почетку двапут месечно, па једном недељно, и потом сваког дана сем недеље. – Милица Кисић, Бранка Булатовић, *Српска штампа 1768–1995. Историјско библиографски преглед*, Београд 1996, 356.

ТАБЕЛАРНИ ПРЕГЛЕД УЧЕНИКА
у школама II ступња којима је српскохрватски матерњи језик, а који уче шиптарски језик⁹⁴

Ред. број	НОО	Број ученика					Учи шиптарски језик					%	Број наставника са				
		I	II	III	IV	свега	I	II	III	IV	свега		ФФ	ВПШ	УШ	остало	свега
1.	Пећ	444	315	205	118	1.082	274	194	113	65	646	59,7%	2	-	1	-	3
2.	Призрен	290	133	101	77	601	106	49	47	33	235	39,1%	2	1	2	-	5
3.	Урошевац	157	108	116	85	466	154	106	116	85	461	98,9%	1	3	-	-	4
4.	Гњилане	217	127	105	35	484	217	127	105	35	484	100%	2	-	2	-	4
5.	КМ	456	299	224	102	1.081	311	198	143	69	721	66,7%	1	1	1	-	3
6.	Приштина	676	270	330	173	1.449	588	260	275	173	1.296	89,4%	5	1	8	-	14
	СВЕГА	2.240	1.252	1.081	590	5.163	1.650	934	799	460	3.843	74,6%	13	6	14	-	33

⁹⁴ Табела представља део документа. Због простора су унете скраћенице: НОО – Народни одбор општине; КМ – Косовска Митровица; ФФ – Филозофски факултет; ВПШ – Виша педагошка школа; УШ – Учитељска школа.